

Національна академія педагогічних наук України
Відділення загальної середньої освіти
і цифровізації освітніх систем
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ початкової освіти імені О. Я. Савченко
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, кафедра початкової освіти

**ТРЕТІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГІЧНІ
ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ О.Я. САВЧЕНКО
КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО**

**ЦІЛІ І ЦІННОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ:
РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ТРЕТІХ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ О.Я. САВЧЕНКО
ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ**

Національна академія педагогічних наук України
Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ початкової освіти імені О.Я. Савченко
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського НАПН України
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, кафедра початкової освіти
Бердянський державний педагогічний університет

Треті всеукраїнські педагогічні читання пам'яті О.Я. Савченко
КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО

ЦІЛІ І ЦІННОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ТРЕТІХ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ О.Я. САВЧЕНКО

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

9 ЛИСТОПАДА 2023 РОКУ

КИЇВ 2023

УДК 373.2.02:005.745(082)

*Збірник розглянутий та рекомендований вченою радою
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 12 від 30 листопада 2023 р.)*

Редакційна колегія:

Топузов О.М., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, голова редакційної колегії;

Онопрієнко О.В., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник – співголова редакційної колегії;

Бібік Н.М., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

Мартиненко В.О., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Петрук О.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Вашуленко О.В., науковий співробітник;

Листопад Н.П., науковий співробітник;

Павлова Т.С., науковий співробітник;

Мельник Р.А., старший лаборант.

Рецензент:

Зенченко Т.Ф., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Цілі і цінності початкової освіти: реалізація в умовах сьогодення: збірник матеріалів III Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті О.Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Цілі і цінності початкової освіти: реалізація в умовах сьогодення», Київ, 9 листопада 2023 р. (наукове електронне видання) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко : Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Педагогічна думка, 2023. – 222 с.

ISBN 978-966-644-750-3

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-750-3-2023-222>

До збірника увійшли матеріали учасників III Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті О.Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Цілі і цінності початкової освіти: реалізація в умовах сьогодення» (Київ, 9 листопада 2023 року), в яких висвітлені питання ролі національних і загальнолюдських цінностей у сучасній освіті; формування змісту та методів початкового навчання, що забезпечують досягнення цілей і відповідають цінностям освіти; визначення цілей і цінностей, що об'єднують скільку й педагогічну освіту. Призначено науковцям, науково-педагогічним працівникам і здобувачам вищої педагогічної освіти, вчителям початкової школи, управлінцям в освіті.

УДК 373.2.02:005.745(082)

*Матеріали подано в авторській редакції. Автори публікацій не-
суть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, влас-
них імен, покликань на джерела та інших відомостей.*

ISBN 978-966-644-750-3

© Інститут педагогіки НАПН України, 2023

© Педагогічна думка, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Бібік Н. М. <i>Громадянська освіта молодших школярів як цінність</i>	8
Антосієва І. В. <i>Використання ділової гри у навчанні 6-річних учнів навичок співпраці</i>	12
Бабік А. В. <i>Розвиток логічного мислення у молодших школярів засобами технології розвивального навчання</i>	16
Бахчінова А. В. <i>Формування у молодших школярів цілісної картини світу, засобами міжпредметного навчання</i>	21
Безносок О. О. <i>Вплив фізичного виховання на збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді</i>	24
Біла О. О., Бондаренко О. І. <i>Ціннісний ресурс освітньої діяльності вчителя початкової школи з молодшими школярами із особливостями в умовах малого міста</i>	28
Богданець-Білоskalенко Н. І. <i>Розвиток пізнавальної діяльності молодших школярів у контексті ідей Олександри Савченко</i>	32
Буртова А. П. <i>Методичні орієнтири організації проєктної діяльності в педагогічній спадщині Савченко О. Я.</i>	34
Гібалова Н. В., Ільченко М. О. <i>Педагогічні умови формування пізнавального інтересу молодшого школяра на уроках математики</i>	36
Вашуленко О. В. <i>Виховання морально-етичних якостей молодших школярів на уроках літературного читання</i>	39
Вишник О. О. <i>Внесок О. Я. Савченко в утвердження гуманістичних та культуротворчих цінностей початкової освіти</i>	45
Гавриленко Т. Л. <i>Трансформація цілей та цінностей початкової освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)</i>	47
Горбенко Г. А. <i>Цінності уроків літературного читання для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів</i>	51

Гуцалюк Ю. М., Скворцова С. О. Навчання першокласників розв'язування задач на засадах теорії укрупнення дидактичних одиниць	53
Довга Т. Я. Емоційний світ дитинства в розвивальних посібниках О. Я. Савченко	56
Іщенко І. В. Гуманізм як фундамент системи цінностей педагога	60
Калініченко Н. А Берегиня всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського	63
Кальчук М. І. Впровадження творчої спадщини Олександри Яківни Савченко у навчанні предметів мовно-літературної галузі.....	68
Каплієнко А. І. Ціннісний підхід як запорука ефективної командної роботи в інклюзивній освіті.....	71
Коваль Л. В. Ціннісні орієнтири професійної підготовки майбутніх педагогів у науковій спадщині академіка Олександри Савченко	73
Кодлюк Я. П. Ціннісні орієнтири дидактичної системи академіка Олександри Савченко	78
Кондратюк С. М. Засоби розвитку екологічної компетентності у майбутніх вчителів початкових класів.....	83
Костіна Т. В. Потенціал уроків літературного читання для формування ключових компетентностей молодших школярів	88
Коцар І. А. Стимулювання емоцій, почуттів учнів у процесі роботи над художніми текстами.....	91
Листопад Н. П. Розвиток інтелектуальних почуттів на уроках математики.....	94
Лісовенко Б. В., Скворцова С. О. Підготовка вчителя до створення мультимедійних презентацій до уроків математики	96
Лісовська О. О. Формування критичного мислення молодших школярів засобами інтегрованого навчання.....	101
Локшина О. І. Європейські цінності у педагогіці Олександри Савченко.....	104
Лящук Л. С. Формування цінностей у дітей.....	106

Максименко В. Д. Пізнавальна самостійність як важливий компонент пізнання нового у спадщині академіка О. Я. Савченко.....	111
Мартиненко В. О. Ціннісний потенціал змісту підручників з літературного читання О. Я. Савченко.....	114
Мієр Т. І. Про ціннісний вимір та перехід загальнолюдських цінностей в особистісні на прикладі початкової школи	118
Мозуль І. В. Формування патріотичних і громадянських якостей здобувачів початкової освіти в умовах НУШ засобами національно-патріотичного виховання.....	123
Онишків З. М. Знання особистості дитини як важливий чинник її виховання	126
Онопрієнко О. В. Цілі початкової освіти: смислова інтерпретація поняття.....	129
Павлова Т. С. Формування екоцентричної компетентності молодшого школяра як мета початкової освіти.....	132
Пархоменко Н. Є. Ціннісний потенціал навчальної взаємодії в науковій спадщині Олександри Савченко.....	135
Петрук О. М. Початковий курс української мови в закладах освіти з навчанням мовами національних спільнот: трансформація цілей і завдань.....	138
Процай Л. П. Використання віртуальних екскурсій у підготовці майбутніх учителів початкових класів	144
Рустамова А. В., Скворцова С. О. Числові ребуси як засіб розвитку інтересу молодших школярів до навчання математики	148
Скворцова С. О. Модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до навчання учнів математики в контексті досягнення цілей початкової освіти.....	153
Скворцова С. О., Чумак І. Р. Розвиток логічного мислення молодших школярів засобом магічних квадратів.....	159
Соломонюк Л. В. Формування дослідницьких умінь молодших школярів засобами проєктних технологій.....	164

Суржук Т. Б., Бісовецька Л. А. Особливості фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення уроків інтегрованого змісту.....	166
Сущенко Л. О. Аксіологічні пріоритети сучасного освітнього процесу в контексті ідей Олександри Савченко.....	174
Тарасенко Г. С. Підготовка педагогів до реалізації пріоритетних цінностей у вихованні школярів засобами природи.....	177
Теплюк С. М. Спадщина О. Я. Савченко: від теорії до сучасної педагогічної реальності	183
Тихонова А. П. Теоретичні основи формування медіакомпетентності молодших школярів в освітньому процесі	187
Хоружа Л. Л. Інваріантність педагогічних ідей академіка О.Я.Савченко в контексті викликів сьогодення	191
Хребтова Н. Р. Ціннісні орієнтири у змісті підручників з читання О. Савченко (початок ХХІ ст.)	195
Червінська І. Б. Ціннісно-світоглядні домінанти сучасної початкової освіти крізь призму творчості Олександри Яківни Савченко.....	202
Шепітко О. В., Якименко С. І. Досяжність цілей початкової освіти в умовах сьогодення.....	209
Шерудило А. В., Собко В. О., Зенченко Т. Ф. Формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів початкової школи в умовах сьогодення.....	212
Фідкевич О. Л. Проблема розвитку емоційного інтелекту учнів / учениць початкової школи у контексті педагогічної спадщини О.Я. Савченко	219

Список використаних джерел

1. Савченко О.Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. Український педагогічний журнал. № 2. 2017. С. 48–57.
2. Савченко О.Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Рідна школа (1–2). 2018. С. 3–8.
3. Савченко О.Я. Види міжпредметних завдань на уроках літературного читання. Початкова школа. № 2. 2019. С. 5–8.
4. Савченко, О.Я. Потенціал нового змісту початкової освіти в контексті формування у молодших школярів медіаграмотності. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. 2019 С. 186–191.
5. Савченко О.Я. Методичний потенціал нового підручника з літературного читання в третьому класі. Проблеми сучасного підручника. Вип.25. К. 2020 С. 133–148.
6. Типова освітня програма Нової української школи. 1–2 та 3–4 класи. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (окрім іншомовної освіти). К., 2018. с. 187–329.
7. Шайгородський Юрій. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. Сучасна українська політика. Вип. 26. К.: Український центр політичного менеджменту. 2012. С 219–228.

Мієр Тетяна Іванівна,

професор кафедри початкової освіти

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРО ЦІННІСНИЙ ВИМІР ТА ПЕРЕХІД ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСОБИСТІСНІ НА ПРИКЛАДІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Присвячено пам'яті О. Я. Савченко

Відповідно до наукової спадщини Олександри Яківни Савченко, цінності – це «опосередковані культурою еталони бажаного й належного ставлення особистості до об'єктів матеріальної та духовної діяльності людей, до природи, суспільства» [6, с. 24]. На переконання Олександри Яківни, «цінності особистісного розвитку, гуманізму, варіативності й відкритості школи» [6, с. 24], будучи спрямовуючими векторами шкільної та педагогічної освіти, конкретизуються в таких базових цінностях шкільної освіти, як [6]:

- гуманізація освіти;
- цінність культури та їх освоєння;
- цінність прав дітей та молоді;
- цінність працелюбності і відповідальності;
- цінність екологічного світогляду;
- цінність навчання впродовж життя;
- цінність мовної культури;
- цінність толерантності як прояву безконфліктного життя в класі, родині, суспільстві та поваги до прав і свобод кожної особи;
- здоров'я як цінність.

Звісно ціннісний вимір буття людини включає в себе не лише цінності шкільної освіти, а й цінності загальнолюдські (синоніми: суспільні, універсальні), національні, колективні та індивідуальні (синонімом є особистісні), що, у свою чергу, дає можливість характеризувати цінності як «певні загальні норми та принципи, які визначають цілеспрямованість людського життя, надають йому сенсу, визначають напрями діяльності та мотивують людські вчинки» [4, с. 43]. У цьому визначенні домінує загальнолюдський (суспільний, універсальний) вимір.

Прикладом індивідуального (особистісного) виміру цінності є визначення, яке запропоновано у словниковому джерелі, а саме: у Психологічному словнику-довіднику (Цінності – це «міждисциплінарна наукова категорія, що позначає об'єкти, властивості або ідеї, які мають значущість для людини, втілюють у собі ідеали та є для особистості еталоном потрібного, надають сенсу життю» [5, с. 201]).

Відповідно до розмірковувань К. Роджерса [8], загальнолюдські (суспільні, універсальні) цінності знаходяться в самій людині, їх не можна їй дати, а можна лише створити умови для їх розвитку в людині.

В. Огнев'юк пояснює освоєння людиною цінностей як багатогранний та складний процес, який здійснюється впродовж всього життя. В освіті цей процес розгортається відповідно до шести етапів [3]:

I етап – пред'явлення цінності в реальних умовах освіти;

II етап – первинне оцінювання цінності, забезпечення емоційно позитивного відношення до неї;

III етап – виявлення сенсу цінності та її значення;

IV етап – схвалення усвідомленої цінності;

V етап – включення прийнятого ціннісного відношення до відповідних соціальних умов, дій та спілкування;

VI етап – закріплення ціннісного відношення у житті.

За В. Киричком, сформованість певних цінностей свідчить про завершення певного етапу становлення людини як особистості. На думку вченого, зміну цінностей можуть спричинювати різні фактори, зокрема [1]:

- формування у людини іншого ставлення до соціального і природного оточення, результатів діяльності;
- нові умови життєдіяльності, пов'язані із трансформацією соціально-економічної, політичної організації суспільства;
- моральні норми поведінки, що визначаються змінами соціальних умов суспільства;
- умови мікро- та макрооточення;
- міжособистісний вплив;
- вікові та індивідуально-психологічні особливості;
- ступінь реалізації «Я»-концепції особистості;
- мотиви вибору певної професії;
- система виховання (ціннісні засоби адекватні ціннісним цілям).

У контексті сучасних подій, зокрема воєнних дій росії на території України, актуального звучання набувають міркування Е. Тоффлера [9] про обіг загальнолюдських цінностей. Цей перебіг в глобалізованому світі відбувається швидше, ніж будь-коли в історії. Також Е. Тоффлер [9] наголошує на тому, що у найближчому майбутньому передбачається ще більш швидка зміна цінностей.

У контексті обігу цінностей постає питання про перехід загальнолюдських (суспільних, універсальних) цінностей в індивідуальні (особистісні) цінності. На сторінках видання «Енциклопедія освіти» пояснення причини цього обігу подається таким контекстом: «людина орієнтується на ті цінності, які найбільше їй необхідні в даний час, у перспективі відповідають її інтересам і цілям, імпонують її досвіду» [1, с. 992]).

Практичну складову процесу переходу загальнолюдських (суспільних універсальних) цінностей в індивідуальні (особистісні) цінності пояснює С. Кові на такому прикладі: якщо людина не визнає освіту як цінність, вона ніколи не зробить неперервну освіту принципом свого життя [2, с. 80].

Аналіз результатів експериментального дослідження, яке впродовж 6 років проводиться в рамках проєкту «Axia» (<https://sites.google.com/view/project-axia/>) і спрямоване на виявлення розуміння людьми різного віку, у тому числі й молодшими школярами, сутності поняттям «цінності». У рамках проєкту встановлено, що для учнів початкової школи цінності – це:

- «значуще й важливе»;
- «найдорожче для мене»;
- «те, чим я вимірюю все, що відбувається в житті»;
- «найголовніше»;
- «вирішальне для мене».

Слід додати, що тривале дослідження цінностей молодших школярів, результати якого висвітлювалися в журналі, який індексуються в наукометричній базі «Web of Science» [7], сприяло:

- накопиченню експериментальних даних;
- створенню підґрунтя для порівняння результатів, отриманих у доковідний період (2018 рік), період глобального поширення COVIDу, період воєнних дій росії на території України (2022-2023);
- виявленню факторів, які можуть спричинювати перехід загальнолюдських (суспільних, універсальних) цінностей в індивідуальні (особистісні) цінності.

Відповідно до результатів експериментального дослідження, які було отримано станом на 2018 рік до індивідуальних (особистісних) цінностей віднесли:

- учні першого класу: любов батьків, віру у власні мрії, іграшки, батьків (тобто їх наявність), добро, дружбу, щирість;
- учні другого класу: дружбу, любов батьків, досягнення, те, що подарували;
- учні третього класу: спілкування, дружбу, творчість;
- учні четвертого класу: дружбу, досягнення, стосунки з близькими, батьків (тобто їх наявність), навчання.

Результати експериментального дослідження, які було отримано станом на 2019-2020 роки до індивідуальних (особистісних) цінностей віднесли:

- учні першого класу: здоров'я, любов батьків, батьків (тобто їх наявність), добро, дружбу;
- учні другого класу: здоров'я, безпеку, дружбу, любов батьків;
- учні третього класу: здоров'я, безпеку, батьків, спілкування;
- учні четвертого класу: здоров'я, безпеку, стосунки з рідними, дружбу, спілкування, досягнення.

Результати експериментального дослідження, які було отримано станом на 2022-2023 роки до індивідуальних (особистісних) цінностей віднесли:

- учні першого класу: мир, сім'ю, здійснення мрій, добро, дружбу, здоров'я;
- учні другого класу: мир, сім'ю, безпеку, здоров'я, любов батьків, дружбу;

- учні третього класу: мир, безпеку, батьків, здоров'я, виконання бажань (щоб вся сім'я була разом; щоб завтра війна закінчилася; щоб тато повернувся з війни живим);
- учні четвертого класу: бажання миру, безпеку, сім'ю, досягнення цілей, здоров'я, добро, радість.

Отже, розуміння цінностей як чогось значущого, важливого, найдорожчого, найголовнішого, вирішального є типовим явищем для учнів молодшого шкільного віку. Типовим явищем є і те, що це значуще, важливе, найдорожче, найголовніше, вирішальне молодші школярі можуть переосмислювати й відтворювати в нових цінностях. Процес переосмислення цінностей особливо активізувався тоді, коли молодші школярі переживають різні кризові життєві періоди, які стосуються їх особисто, їх сімей, родин, суспільства. Привласненими у такий спосіб цінностями молодші школярі користуються як регуляторами своїх дій.

Таким чином, одним із факторів, які можуть спричинювати перехід загальнолюдських (суспільних, універсальних) цінностей в індивідуальні (особистісні) цінності є переживання молодшим школярем різних кризових життєвих періодів, що стосуються як їх особисто, так і їхніх сімей, родин та суспільства в цілому, яке завершується переосмисленням цінностей.

Використані джерела

1. Енциклопедія освіти / головний редактор В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 1040 с.
2. Кові С. Восьма звичка: від ефективності до величчя // пер. з англ. Олени Замойської. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 495 с.
3. Огнев'юк, В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ : Знання України. 2003. 450 с. С. 37.
4. Освітологія: витоки наукового напрямку : монографія / За ред. В. О. Огнев'юка; авт. кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова, О. М. Кузьменко, О. О. Мороз. Київ : ВП «Едельвейс», 2012. С. 43.
5. Приходько, Ю. О., Юрченко, В. І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник. Київ : Каравела. 2012. 328 с. С. 201.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: Київ : Грамота, 2012. 504 с.
7. Miyer, T., Holodiuk, L., Tkachenko, I., Savosh, V., Bondarenko, H., Vashchenko, O., Sukhopara, I. (2020). A change of human values during the life as an indicator of the formation of a spiritual being. AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research. Vol. 11. Issue 1. Special XV. P. 30–34. ISSN 1804-7890, ISSN 2464-6733 (ONLINE).
8. Rogers, Carl, Lyon, Harold C., & Tausch, Reinhard On Becoming an Effective Teacher-Person-centered Teaching, Psychology, Philosophy, and Dialogues with Carl R. Rogers and Harold Lyon. London: Routledge. 2013.
9. Toffler A. Future Shock // Bloomberg News – Нью-Йорк: 2016. С. 330.